

SZIVÓS KRISTÓF*

A beneficium novorum a 19–20. századi magyar perjogi reformtörekvések tükrében

The Beneficium Novorum in the Light of the Hungarian Procedural Reform Movements of the 19th and 20th Centuries

ABSZTRAKT

A tanulmány a *beneficium novorum* jogintézményének történeti fejlődését vizsgálja a 19–20. században. E jogintézmény a peres felek azon jogát jelenti, hogy a másodfokú eljárásban olyan előadást is megtehetnek, amelyet az elsőfokú eljárásban még nem tettek meg. Az 1911. évi I. törvénycikk (az első magyar polgári perrendtartás) erre a római jogi *appellatiót* alapul véve még korlátlanul lehetőséget adott, az 1930. évi XXXIV. törvénycikk azonban időben korlátozta az előterjesztési lehetőséget az eshetőségi elv érvényre juttatásával. A tanulmány gyakorlati megközelítést alkalmaz, levéltári forrásokon és a felsőbb bírósági joggyakorlaton keresztül vizsgálja a kérdést. Igazolja, hogy az eshetőségi elv fellebbezési eljárásban való alkalmazása sikeres jogalkotói lépés volt, amely azok rövidülését vonta maga után.

Kulcsszavak: *beneficium novorum*, eshetőségi elv, fellebbezés, polgári perrendtartás, 1911.:I. tc.

ABSTRACT

The study examines the historical development of the *beneficium novorum* in the 19th and 20th century. This legal institution means the right of the parties to make such submissions that had not been made in first instance proceedings. Act I of 1911 (the first Hungarian code of civil procedure) made it possible without any boundaries based on the *appellatio* of Roman law. Act 1930 of XXXIV, however, restricted the freedom of submission in time with the enforcement of the principle of contingent cumulation. The study has a practical approach since it examines the question through archive sources and high court decisions. It argues that the application of the principle of contingent cumulation in the appeal proceedings was a successful legislative move which led to their shortening.

Keywords: *beneficium novorum*, principle of contingent cumulation, appeal, code of civil procedure, Act I of 1911

* Dr. Szivós Kristóf, egyetemi tanársegéd, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete; e-mail: kszivos@juris.u-szeged.hu. A tanulmány a K 138618 számú projekt keretében, az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a K 21 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

Zlinszky Imre szerint a magyar törvénykezési állapotokat áttekintve „két [...] figyelembe veendő momentumot fogunk tapasztalni: a véghetlen perlekedési viszketeget, és a jogorvoslatok igénybe vételét a meddig csak lehetséges”.¹ A perorvoslatokra vonatkozó szabályrendszer tehát ugyanolyan neuralgikus része a polgári pernek, mint az elsőfokú eljárás.

A magyar polgári perrendi szabályozás az 1911. évi I. törvénycikk (Pp.) hatálybalépésével nemcsak járásbírói, hanem törvényszéki szinten is átállt a szóbeliségen és közvetlenségen alapuló pervitelre. Ennek egyik legfőbb hozadéka az volt, hogy a törvény a szóbeli tárgyalás egységességének elvére (221. § 1. mondat) épült, amely nem jelentett mást, mint hogy a Pp. – az osztrák és német szabályozással egyezően – megtagadta az eshetőségi elvet.² Ez természetesen nem azt eredményezte, hogy a törvény egyáltalán nem alkalmazta az eventualitást, hanem azt, hogy *mint főszabályt* ejtette, és megmaradtak *kivételes esetek* (pl. pergátló kifogások előadása),³ amelyek vonatkozásában továbbra is érvényesült. Mielőtt röviden megvilágítanám az eshetőségi elvet, szükséges néhány gondolat erejéig kitérni arra, hogy a tanulmány szempontjából ennek miért van jelentősége.

1. Általános bevezetés és a feldolgozott forrásanyag

A tanulmány központi jogintézménye a *beneficium novorum*, amely alatt a polgári peres eljárásban a *félnek azon jogát értjük, hogy a fellebbezési eljárásban olyan jogokat is érvényesíthet és olyan tényállításokat és bizonyítékokat is felhozhat, amelyeket az elsőfokú bírósági eljárásban nem tett meg*.⁴ A tanulmány azt a kérdéskört vizsgálja, hogy ez milyen feltételekkel és keretek között volt lehetséges: teszi ezt először a Pp. (és a sommás eljárás) eredeti felfogása alapján, majd pedig azon változásokat figyelembe véve, amelyeket a törvénykezés egyszerűsítéséről szóló 1930. évi XXXIV. törvénycikk (Te.) – amelynek elfogadásával az eshetőségi elv a fellebbezési eljárásban is szerephez jutott – a perek menetében eredményezett. Zlinszky Imre szerint a témakör „a jogorvoslatoknak a jogreform szempontjából egyik legérdekesebb s nem kevésbé vitás” kérdése,⁵ amelyet a polgári per jog történetében a különböző perjogi rezsimek eltérően ítéltek meg.⁶ A 19. század végéig a magyar per jog egyébként nem ismerte a *beneficium novorumot*,⁷ azt a sommás

¹ ZLINSZKY Imre: Az ugynevezett beneficium novorum intézmény a közvetlen szóbeli perben. *Jogtudományi Közöny*, 1880/26, 173.

² Az 1910. évi június hó 25-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai (KI) IV. kötet. 73. ir. 310.

³ Lásd részletesen Szivós Kristóf: Az eshetőségi elv a plósi perrendtartás perfelvételi tárgyalásán. *FORVM. Publicationes Doctorandorum Juridicorum XI.*, 87–100.

⁴ FODOR Ármin: Beneficium novorum. In: MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar jogi lexikon II. kötet*. Pallas, Budapest, 1899, 698.

⁵ ZLINSZKY Imre: *A jogorvoslatok rendszere, tekintettel a jogfejlődésre és a különböző törvényhozásokra*. Athenaeum, Budapest, 1879, 106.

⁶ Ezekre lásd részletesen ZLINSZKY (1879): i. m., 106–120. SCHREYER Jakab: *A perorvoslatok teljes rendszere, tekintettel úgy az írásbeli mint a szóbeli eljárásra és összefüggésben a bírósági szervezettel*. Zilahy, Budapest, 1879, 205–211.

⁷ ZLINSZKY (1880): i. m., 166.

eljárás (1893. évi XVIII. törvénycikk – Se.) honosította meg Magyarországon, ezért ha a perjogi kodifikáció során a jogalkotó úgy döntött volna, hogy azt nem engedi meg, az akkori viszonyainkhoz képest nem jelentett volna visszalépést.⁸

Fontos kiemelni, hogy fellebbezés alatt a törvény csak az ítéletek elleni fellebbezést értette; végzések esetén a felfolyamodás állt rendelkezésre, amely kevesebb eljárási garanciával járó fellebbezési perorvoslat volt.⁹ Éppen ezért mondhatjuk, hogy a fellebbezés volt a legfőbb fellebbezési perorvoslat.¹⁰

A tanulmány a fellebbezési eljárást elsődlegesen a joggyakorlat alapján mutatja be. E vonatkozásban két fontos dátumot szükséges rögzíteni: 1915. január 1-jét, amikor a Pp., valamint 1931. január 1-jét, amikor a Te. hatályba lépett. Tekintettel arra, hogy az eljárásjogi szabályok érvényesülésének vizsgálatához a legtöbb esetben nem elegendő az ítélet, hanem szükséges maga a peranyag (perest) is, így a kutatás során olyan forrásokat vettem alapul, amelyek erre lehetőséget adnak. A tanulmány ebből fakadóan a Pestvidéki kir. törvényszék 1916¹¹ és 1920 közötti, valamint a Pécsi kir. törvényszék 1931 és 1935 közötti joggyakorlatát veszi alapul. Tekintettel arra, hogy a Te.-t a hatálybalépésekor folyamatban lévő perekben is alkalmazni kellett,¹² a szabályoknak azonnal hatályosulniuk kellett a peres eljárásokban. A tanulmányban továbbá megjelennek a korábbi kutatások során gyűjtött, a Szegedi kir. ítélőtábla joggyakorlatát tartalmazó anyagok is.¹³

A levéltári forrásokon felül a tanulmányban megjelennek a felsőbbírószági döntések is.¹⁴ Kiemelendő továbbá, hogy a hivatkozott döntvények jelentős része még az Se. hatálya alatt keletkezett, amely ugyanakkor a vizsgálat szempontjából nem aggályos, hiszen a Pp. eredetileg ugyanarra a koncepcióra épült, mint korábban a sommás eljárás, a szabályok lényegében megegyeztek.¹⁵ A tanulmányban betűjelzést nem tartalmazó jogszabályi hivatkozások minden esetben a Pp.-re utalnak.

⁸ ZLINSZKY (1880): i. m., 177.

⁹ MAGYARY Géza: *Magyar polgár perjog* (átdolgozta: NIZSALOVSKY Endre). Franklin, Budapest, 1939, 576.

¹⁰ JANCsó György–MESZLÉNY Artur: *A magyar polgári perrendtartás rendszeres kézikönyve II. kötet*. Athenaeum, Budapest, 1915, 420.

¹¹ A Pest Megyei Levéltárban (MNL PML) a Pestvidéki kir. törvényszék 1916 utáni iratanyaga maradt fenn.

¹² A m. kir. igazságügyminiszter 1930. évi 49.000. I. M. számú rendelete a törvénykezés egyszerűsítéséről szóló 1930:XXXIV. törvénycikk életbeléptetéséről, valamint az arra vonatkozó átmeneti és végrehajtási szabályokról 1. §.

¹³ Ide tartoznak a korábbi egyéni kutatások, valamint a Szegedi kir. törvényszék történetét feltáró kutatócsoportban való részvétel során gyűjtött anyagok.

¹⁴ A tanulmány az alábbi döntvénytárakból származó döntvényeket dolgozza fel: Perjogi döntvénytár I–XIX. Franklin, Budapest, 1915–1934. (a továbbiakban: PD); A magyar kir. Curia felülvizsgáló tanácsa által a sommás eljárásról szóló törvény (1893:XVIII. tcz.) alapján hozott határozatoknak gyűjteménye I–XIX. Franklin, Budapest, 1897–1915. (a továbbiakban: F); A királyi ítélőtáblák felülvizsgáló tanácsainak elvi jelentőségű határozatai I–XIX. Franklin, Budapest, 1898–1917. (a továbbiakban: T). A döntvénytári szemelvények jelölése az alábbiak szerint történik: először a döntvénytár megadott rövidítése, majd római számmal a kötetszám, zárójelben a kiadás éve, végül pedig a döntvény sorszáma [pl. PD I. (1916) 215.].

¹⁵ BALOG Arnold: Törvényjavaslat a polgári perrendtartásról. *Jogtudományi Közölny*, 1901/8, 58.

2. Az eshetőségi elvről röviden

Korábbi kutatásaim során feltártam az eshetőségi elv dogmatikai alapjait,¹⁶ így arra ehelyütt csak röviden utalok. A jogalkotó a perkoncentrációt az eventualitással úgy kívánta elérni, hogy időben egy meghatározott perszakra vagy periratra szorította az előadásokat, mégpedig azért, hogy az adott eljárási szak lezárásával (vagy a perirat benyújtására nyitva álló határidő leteltével) a későbbi előadásokat a perből kizárta. E kizárási (preklúziós) hatás miatt a felek végső soron arra kényszerültek, hogy olyan nyilatkozatokat is megtegyenek, amelyekre csak eshetőleg – *in eventum* – lesz szükség. Az, hogy a 19. századi perjogi reformtörekvéseket lezáró német, osztrák és magyar perrendek e jogintézményt főszabályként nem alkalmazták, azt jelentette, hogy az elsőfokú eljárásban a felek időben teljesen szabadon terjeszthették elő tényállításukat és bizonyítékaikat (ezt a fent is említett szóbeli tárgyalás egységessége tette lehetővé, amely épp az eshetőségi elv ellentéte). Ez abból is fakadt, hogy a szóbeli eljárásban az eshetőségi elv a maga teljes merevségében nem vihető keresztül, ezért azt a bírói pervezetéssel helyettesítették.

Az eshetőségi elv fellebbezésre gyakorolt hatására rátérve fontos megemlíteni Schreyer Jakab azon megállapítását, hogy az egyik körülmény, amely a perjog fejlődéstörténetében „a teljes fellebbezést [azaz a tény- és jogkérdésekben való *appellatiót*] eddigelé indokolta, az esetlegességi elv”¹⁷ volt. Ehhez ehelyütt egy rövid magyarázatot kell hozzáfűzőm.

Szükséges először is rámutatni az új tények előterjesztése, valamint a tény- és jogkérdésekben való fellebbezés közötti különbségre. Az előbbi ugyanis arra a kérdésre ad választ, hogy *milyen lehetősége van a félnek* a másodfokú bíróság előtt; utóbbi ugyanakkor azt rendezi, hogy az elsőfokú határozatot *milyen terjedelemben lehet fellebbezéssel támadni*: csak a jogkérdéseket, azaz hogy a bíróság az adott tényekre megfelelően alkalmazta-e a jogot (azaz helyesen szubszumált-e – például: „[a] kir. törvényszéknek az általa megállapított tényekből a fentiekben vont jogi következtetése azonban helytelen.”),¹⁸ vagy a fellebbezésben azt is meg lehet kérdejelezni, hogy a bíróság egyáltalán helyesen állapította meg a vitás ténykörülmenyeket (például a fellebbező fél azt sérelmezi, hogy az ellenérdekű félnek nem sikerült egy tényt megfelelően igazolnia, amely nyilvánvalóan magában foglalja a bíróság azon tévedését, hogy helytelenül állapította meg a vitás tényeket).¹⁹

Tekintettel arra, hogy az eshetőségi elv az eljárás egy adott időpontját követően kizárja a tényállítások és bizonyítékok előterjesztését, a perrendek lehetővé tették

¹⁶ Szivós Kristóf: Az eshetőségi elv alkalmazásának dogmatikai alapjai a polgári peres eljárásban. *Iustum Aequum Salutare*, 2021/4, 281–300.

¹⁷ SCHREYER (1879): i. m., 168. Az eshetőségi elvre több elnevezést is használtak, ezek közül volt az egyik az esetlegességi elv. *Herczegh* például a véletlenség elvének nevezte. HERCZEGH Mihály: *Magyar polgári törvénykezési rendtartás: 1868:54. t. cz.: folytonos tekintettel a vonatkozó felsőbb rendeletekre, a Magy. Kir. Curia Semmitőszékének elvi jelentőségű határozataira, nem különben a Magyar- és Erdélyországi korábbi törvények és törvényszéki gyakorlatra*. Heckenast, Pest, 1871, 16.

¹⁸ Pestvidéki Kir. Törvényszék P.IV.1826/1918/10. MNL PML VII. 1-b. 225. d. 1826/1918.

¹⁹ Pestvidéki Kir. Törvényszék P.IV.1202/1916/34. MNL PML VII. 1-b. 23. d. 1202/1916. Lásd hasonlóan Pestvidéki Kir. Törvényszék P.IV.289/1917/9. MNL PML VII. 1-b. 111. d. 289/1917.

az abban való fellebbezést, hogy a bíróság helyesen állapította-e meg a vitás tényeket. Mivel azonban a 19. századi kontinentális perjogi reformok következtében a német jogterületen szakítottak az eshetőségi elvvel (és ezzel átálltak a szóbeli tárgyalás egységességére, amely alapján tényállítások és bizonyítékok a tárgyalás berekesztéséig bármikor előterjeszthetők lettek), megjelentek olyan álláspontok, amelyek a *tények megfellebbezhetlenségét* vallották, mondván, a feleknek volt elég lehetőségük tisztázni azokat az elsőfokú eljárásban.²⁰

3. A nívumok előterjesztése a fellebbezési eljárásban az Se. és a Pp. eredeti felfogása alapján

3.1. A szóbeliségen alapuló magyar polgári per fellebbezési eljárásának alapvonalai

Schreyer Jakab a perorvoslatokról szóló alapmunkájában felvázolta a nívumok fellebbezési eljárásban való előterjeszthetősége kapcsán kialakult két fő – és egymással ellentétes – álláspontot. Az egyik szerint a másodfokon eljáró bíróságnak határozatát ugyanazon peranyagra kell alapítania, mint az elsőfoknak, a másik szerint viszont az anyagi igazságot helyezi előtérbe. Így az előbbi teljes egészében kizárja új tényállítások és bizonyítékok előterjesztését, míg a második engedi azt.²¹

3.1.1. A *beneficium novorum* lehetővé tétele

Pap József szerint a fellebbviteli rendszer kialakítása a szóbeli perben a legnehezebben megoldható feladatok közé tartozik.²² A Pp. ugyanakkor ennek teljes körű megvalósítására törekedett, hiszen – ahogy a miniszteri indokolása kiemelte – a törvény a fellebbezést a római jogi *appellatio*val²³ azonosan kezelte: „*az appellatio a jogvitának a felső bíró előtt való megújítása és ismétlése. A cél nem annak a kiderítése, hogy tévedett-e az első bíró vagy nem, hanem az, hogy a perbe vitt jog fennáll-e vagy nem. Az elsőbírósági ítélettel a tárgyalás nincs még végleg lezárva, a fellebbezési bíróság folytatja az eljárást ott, ahol az első bíró elhagyta. Épúgy, mint az első bíró, szabadon mozog a döntésben a felső bíró is és szabadon mozognak az eljárásban a felek. Az eshetőségi elv itt is ki van zárva; amit a felek az első bíró előtt elmulasztottak, azt itt még pótolhatják.*”²⁴ A Pp.-ben tehát a fellebbezés célja nem a döntés felülvizsgálata, hanem az anyagi igazság kiderítése lett, a *beneficium novorum* lehetővé tétele pedig megfelelően alátámasztja azt, hogy a Pp.-ben a másodfokú eljárás az elsőfokú folytatása.²⁵

²⁰ SCHREYER (1879): i. m., 165–173. (A nemzetközi kitekintés a 3.1.1. alpontban.)

²¹ SCHREYER (1879): i. m., 204.

²² PAP József: A polgári perrendtartás javaslata. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 1902/5, 44.

²³ Az *appellatio*ról lásd részletesen KASER, Max–HACKL, Karl: *Das römische Zivilprozessrecht*. C.H. Beck, München, 1996, 501–510.

²⁴ KI 1910. IV. k. 73. ir. 405.

²⁵ HAMAR Gyula: A fellebbezett és a szünetelővé vált perekéről. *Ügyvédek Lapja*, 1915/10, 6. FODOR Ármin: A sommás eljárás reformja. *Jogtudományi Közöny*, 1889/52, 422.

A nemzetközi környezet bemutatása külön tanulmány témájául szolgálhatna, így csak röviden utalok a német és osztrák megoldásokra, amelyek eltérően közelítették meg a kérdést. Míg a német perrendtartás gyakorlatilag a Pp.-vel azonos szabályozást tartalmazott,²⁶ addig attól gyökeresen eltért az osztrák perrendtartás megoldása. *Franz Klein*, a törvény megalkotója, azt vallotta, hogy a perkoncentráció a szóbeli perben az eshetőségi elvvel nem valósítható meg,²⁷ és ezt az elsőfokú eljárás során valóban szem előtt is tartotta: a perkoncentrációt az *előadások elsőfokú eljárásra szorításával* kívánta elérni. Ez azt jelentette, hogy a nívumokat a fellebbezési eljárásból szinte teljesen kiszorította [482. § (2) bek.], amelyet *kleini novációs tilalomnak (Neuerungsverbot)* nevezünk.²⁸

A magyar megoldást illetően *Herczegh Mihály* élesen bírálta a *beneficium novorum* lehetővé tételét, mivel álláspontja szerint a fellebbezés célja az, hogy a fellebbezési bíróság „*ne a félnek, hanem az alantas bírónak mulasztásait, hibáit, tévedéseit orvosolja*”,²⁹ vagyis azt az esetet, ha a bíróság a felek által elsőfokon előterjesztett tényeket vagy bizonyítékokat nem vette figyelembe. Ha azonban a fél mulasztott el egy tény, bizonyítékot előterjeszteni, akkor azt ne a fellebbezés során legyen lehetősége pótolni, hanem perújítás keretében.³⁰ Kitért arra is, hogy a *beneficium novorum* az igazságszolgáltatás két fő elvével, az olcsósággal és a gyorsasággal állt szemben, „*a tervszerű meglepetések, tárgyalási halasztások napirenden lesznek*”.³¹ *Plósz Sándor* szerint – bár való igaz, hogy az egyik fél így meglephette a másikat, de – ez a veszély fennállt az elsőfokú eljárás során is, így a nívumokat a másodfokú eljárásban nem lehet figyelmen kívül hagyni.³²

Álláspontom szerint *Herczegh Mihály* véleménye dogmatikai szempontból önelentmondással terhelt, ugyanis bár kiritkával illette a *beneficium novorum* bevezetését, azt lehetővé tette volna, hogy a felek érvényesítsék azon tényállításokat és bizonyítékokat, amelyeket az elsőfokú bíróság önnön hibája miatt nem vett figyelembe. Ugyanakkor az e körbe tartozó tények és bizonyítékok is a *beneficium novorum* fogalma alá tartoznak, hiszen azokat – a rendelkezési és a tárgyalási elv polgári

²⁶ ENGELMANN, Arthur et al.: *Germany and Austria*. In: MILLAR, Robert Wyness (szerk.): *A History of Continental Civil Procedure*. Little, Brown, and Company, Boston, 1928, 610.

²⁷ KLEIN, Franz: *Pro futuro. Betrachtungen über Probleme der Civilprocessreform in Oesterreich*. Franz Deuticke, Leipzig/Wien, 1891, 72. KLEIN, Franz–ENGEL, Friedrich: *Der Zivilprozess Oesterreichs*. Bensheimer, Mannheim/Berlin/Leipzig, 1927, 267.

²⁸ A kleini novációs tilomról különösen: BÖHM, Peter: Was will das Neuerungsverbot? Hintergrund, Funktion und Einfluß auf das Prozeßverhalten in erster Instanz. In: LEWISCH, Peter–RECHBERGER, Walter H. (szerk.): *100 Jahre ZPO. Ökonomische Analyse des Zivilprozesses*. Manz, Wien, 1998, 239–248. KRÁLIK, Winfried: Die Verwirklichung der Ideen Franz Kleins in der Zivilprozeßordnung von 1895. In: HOFMEISTER, Herbert (szerk.): *Forschungsband Franz Klein (1854–1926). Leben und Wirken. Beiträge des Symposiums „Franz Klein zum 60. Todestag“*. Manz, Wien, 1988, 95–96.

²⁹ HERCZEGH Mihály: *Plósz Sándor törvényjavaslata a főlebbvitelről a sommás eljárásban. Vélemény*. Pallas, Budapest, 1890, 47. Ezzel a szerző lényegében a későbbi osztrák Pp. felfogásával egyezően foglalt állást, hiszen az osztrák perrendben a fellebbezés célja nem a kereset, hanem az elsőfokú ítélet revíziója. GOLDSCHMIDT, James: *Zivilprozessrecht*. Julius Springer, Berlin, 1932, 30. BECK, Berthold: *Zehn Abhandlungen zum neuen österreichischen Civilprocessrecht*. Moritz Perles, Wien, 1898, 32–33.

³⁰ HERCZEGH (1890): i. m., 48.

³¹ HERCZEGH (1890): i. m., 50. A szerző fentebb felvázolt megállapításait kritikával illette FODOR Ármin: *A beneficium novorum*. *Ügyvédek Lapja*, 1890/25, 2–4.

³² PLÓSZ Sándor: A szóbeli közvetlen eljárásban minő jogorvoslatok engedendők meg. In: *Összegyűjtött dolgozatai*. MTA, Budapest, 1927, 339.

perbeli érvényesülése folytán – a félnek a fellebbezési eljárásban újból elő kellett adnia, így élve azon jogával, amelyet a *beneficium novorum* számára biztosított.

3.1.2. A fellebbezés elintézése a Pp.-ben

Visszatérve a Pp. fellebbezési rendszerére: a törvény a fellebbezés elintézésének két módját ismerte (kettős fellebbezési eljárás):³³ a szóbeli tárgyalást és a nyilvános előadást. Utóbbi a nívumok előadása tekintetében egyszerű megítélés alá esett, hiszen nyilvános előadás esetén az írásbeliség érvényesült,³⁴ a fellebbezési bíróság határozatának meghozatalakor az elsőbírósági ítéletből, valamint a tárgyalási jegyzőkönyvből és mellékleteiből megállapítható tényállás volt irányadó, új tényállítások és bizonyítékok előadása csak kivételesen volt lehetséges (515. §).

A szóbeli tárgyalás ugyanakkor „a képzelhető legtágabb körű fellebbvitel, mely a perbeli ténykérdések és jogkérdések megbírálsát egyaránt lehetővé teszi, és lehetővé teszi új tények és bizonyítékok használatát is”.³⁵ Szóbeli tárgyalás esetén ugyanis a per a fellebbezési bíróság előtt a fellebbezési kérelem és ellenkérelem határai között újból volt tárgyalandó, a felek olyan tényállításokat és bizonyítékokat is felhozhattak, valamint – a keresetváltoztatásra vonatkozó tilalom korlátját át nem lépve – védelem-támadásképpen olyan új jogokat is érvényesíthettek, amelyeket az elsőfokú bíróság előtt fel nem hoztak vagy nem érvényesítettek (498. § 1–2. bek.). A *beneficium novorum* kimondásán kívül azt szükséges kiemelni, hogy a fellebbezési tárgyalás tehát csak annyiban volt az elsőbírósági eljárás folytatásának tekinthető, amennyiben az elsőfokú bíróság ítéletét valamelyik fél megtámadta,³⁶ így a fellebbezést és a fellebbezési ellenkérelmet a másodfokú ítéletben ki kellett emelni.³⁷

3.1.3. A fellebbezési szóbeli tárgyalás írásbeli előkészítése

Az előkészítő irat azt az iratot jelenti, amellyel a fél azokat a tényállításokat és bizonyítékokat, amelyeket a szóbeli tárgyaláson elő kívánt terjeszteni, az ellenféllel és tájékoztatás céljából a bírósággal is közölte.³⁸ Az Se. külön kimondta, hogy szóbeli tárgyalás esetén a fellebbezési kérelem mint előkészítő irat szerepelt a perben, és hogy az előkészítés során előadottak csak akkor voltak figyelembe vehetők az elbírálásnál, amennyiben a felek a tárgyaláson előszóval is előadták (Se. 142. §), így például ha a fél az írásbeli fellebbezésben az egész ítéletet megtámadta, de szóban csak bizonyos aspektusait sérelmezte, akkor ez utóbbiak voltak irányadóak.³⁹

³³ MESZLÉNY Artúr: *Bevezető a polgári perrendtartáshoz*. Athenaeum, Budapest, 1911, 344.

³⁴ BACSO Jenő: *A polgári perrendtartás tankönyve*. Grill, Budapest, 1917, 224.

³⁵ SÁRFFY Andor: *Magyar polgári perjog*. Grill, Budapest, 1946, 37.

³⁶ Budapesti kir. ítélőtábla 1909 jun 23. 23. G. 289. sz. a. T XIII. (1911) 385.

³⁷ Kolozsvári kir. ítélőtábla 1909 jan. 25. 1908. G. 261. sz. a. T XIII. (1911) 669.

³⁸ OBETKÓ Dezső: *A perorvoslatok a magyar polgári peres eljárásban*. Grill, Budapest, 1906, 71.

³⁹ Curia II. C. 77/95. 1895 december 18. F I. (1897) LVI. Lásd ehhez hasonlóan Curia I. G. 247/1900. 1900. augusztus 28. F VII. (1902) 1143. Az írásbeli előkészítő irat tartalmának szóbeli előadásának hiányára lásd még Budapesti kir. ítélőtábla 1904. április 21. G. 17. sz. a. T VIII. (1905) 56., Budapesti kir. ítélőtábla 1905. március 17. 1905. II. G. 10. sz. a. T IX. (1906) 83., Budapesti kir. ítélőtábla 1906. szeptember 13. II. G. 86. sz.

Ahogy a Debreceni kir. ítélőtábla egy eseti döntésében kiemelte: „*perrendszerűen előterjesztett kérelemnek csak a szóbelileg előterjesztett kérelem tekinthető*”.⁴⁰ Kérdés, hogy mivel a Pp. fellebbezésre vonatkozó rendelkezései ezt a szabályt nem tartalmazták, érvényesülhetett-e továbbra is. Álláspontom szerint igen: tekintettel arra, hogy a sommás eljárás fellebbezési szakasza törvényszék előtt zajlott, így az idézett szabály lényegében a törvényszéki per írásbeli előkészítésére vonatkozott. Ez ugyanakkor a Pp.-ben – mivel a törvényszéki eljárás volt a modell – már az elsőfokú eljárásra vonatkozó rendelkezések között szabályozást nyert, így a másodfokú eljárásban oly módon érvényesült, hogy a fellebbezés során a Pp. eltérő rendelkezésének hiányában a törvényszéki eljárás szabályait kellett alkalmazni (484. §), annak külön kimondására nem is volt szükség.⁴¹

Ha a fellebbező ellenfele az elsőfokú bíróság előtt fel nem hozott tényállításokat, bizonyítékokat vagy kérelmeket akart a szóbeli tárgyaláson előterjeszteni, köteles volt ezeket előkészítő iratban előadni (489. §). Bár a törvény csak a fellebbező ellenfelét említette, annak sem volt törvényi akadály, hogy maga a fellebbező a fellebbezés mellett előkészítő iratot nyújtson be.⁴² Az ilyen fellebbezői előkészítő irat ugyanakkor „*teljesen magánjelleggel*” bírt.⁴³

Mivel a fellebbezés csak előkészítő irat volt, a fellebbező félnek az az előadása, hogy „*[f]ellebbezési indokaimat a kitűzendő szóbeli tárgyaláson fogom ismertetni*”,⁴⁴ szabályszerűnek minősült a kötelező írásbeli előkészítés ellenére is, mivel a bíróság az abban előadottakat egyébként is csak akkor vehette figyelembe, ha a fél azt a tárgyaláson is előadta. Az előkészítő iratnak érdemben a másodfokú tárgyalás előkészítését kellett előmozdítania. Ezt a megállapítást a költségekben való marasztalást érintő bírói joggyakorlat támasztja alá: a csak az elsőfokú bírósági ítélettel foglalkozó előkészítő iratok költségei a költségspecializáció elve folytán az ellenfelet nem terhelhették.⁴⁵

a. T XI. (1909) 34., Kolozsvári kir. ítélőtábla 1907. márcz. 18. G. 24. sz. a. T XI. (1909) 543., Temesvári kir. ítélőtábla 1911 nov. 14. Fs. 243. sz. a. T XVI. (1913) 1046.

⁴⁰ Debreczeni kir. ítélőtábla 1908. máj. 21. G. II. 64. sz. a. T XII. (1909) 388.

⁴¹ A Pestvidéki kir. törvényszék előtt 1916-ban indult perben például a felperes fellebbezésében kérte ugyan az alperes eskü alatti kihallgatását, a fellebbezési tárgyaláson ezt szóban nem adta elő. Pestvidéki kir. törvényszék P.II.15/1916/12. MNL PML VII. 1-b. 2. d. 15/1916. JANCSÓ–MESZLÉNY (1915): i. m., 436–437.

⁴² Pestvidéki kir. törvényszék P.III.445/1916/32. MNL PML VII. 1-b. 9. d. 445/1916.

⁴³ ОВЕТКО (1906): i. m., 73.

⁴⁴ Pestvidéki kir. törvényszék P.III.313/1916/32. MNL PML VII. 1-b. 7. d. 313/1916.; Ehhez hasonlóan lásd Pestvidéki kir. törvényszék P.IV.1202/1916/35. MNL PML VII. 1-b. 23. d. 1202/1916.

⁴⁵ Budapesti kir. ítélőtábla 1918. okt. 28. P. 4157/1918. sz. PD VII. (1923) 6. A fellebbező ellenfelének a csak jogi fejtegetéseket tartalmazó előkészítő irata azonban nem zárta ki a fellebbező marasztalását az előkészítő irat költségeiben. Kúria 1921. szept. 20. P. V. 1394. sz. PD VII. (1923) 7. Röviden utalok a Te. 15. §-ára, amely bizonyos pertípusokra korlátozta az írásbeli előkészítést járásbíróság előtt indult perben. Ha az ezek közé nem tartozó perekben terjesztett elő a fél előkészítő iratot, akkor annak költségei a másik felet nem terheltek. Pécsi kir. törvényszék Pf.216/1934/11. MNL BaML VII. 1-b. 2467. d. 236/1934.

3.2. Nóvumok a joggyakorlatban

3.2.1. Új tények és bizonyítékok felhozatala

A bírói gyakorlatban az új tények és bizonyítékok másodfokú bíróság előtt való felhozatala alapvetően két fontos esetkőre osztható: *a)* ha a fél az elsőfokú bírósági eljárás során előadta ugyan tényállítását és bizonyítékait, de a bíróság azt figyelmen kívül hagyta⁴⁶ (*bírósági esetkör*); vagy *b)* ha a fél eleve nem adta elő a tényeket és a bizonyítékokat az elsőfokú eljárásban (*féli esetkör*).

Ad a) A fellebbezési eljárásban előadhatók voltak azon tényállítások és bizonyítékok is, amelyeket az elsőfokú bíróság *figyelmen kívül hagyott* és általában azok a tények, amelyek érvényesítését az elsőfok megtagadta és azok a bizonyítékok, amelyeket az elsőfokú fórum mint nem relevánsokat mellőzött.⁴⁷ Ennek alátámasztásaként szolgál a Szegedi kir. törvényszék azon esete, amely pont az eshetőségi elv helyébe lépett bírói preklúzióhoz (222. § 1. bek.) kapcsolódik. Ebben az ügyben az alperes a perfelvételi tárgyaláson ugyan előterjesztette érdemleges ellenkérelmét, de az írásbeli előkészítés során előkészítő iratot nem,⁴⁸ így az első érdemleges tárgyalást az alperesi előkészítés hiányában el kellett halasztani. Az alperes a folytatólagos érdemleges tárgyaláson különiratban kívánta előadni védekezését, amely ismét halasztást eredményezett volna, így a törvényszék – perelhúzó szándék miatt – a *teljes alperesi védekezést* figyelmen kívül hagyta a 222. § 1. bekezdés alapján (az alperesnek lényegében nem voltak előadott tényállításai, valamint bizonyítékai, és így pervesztes lett). Tekintettel azonban arra, hogy a 222. § alapján figyelmen kívül hagyottakat *nóvumként elő lehetett adni* a fellebbezési eljárásban, az alperes úgy lett pernyertes, hogy elsőfokon – azon kívül, hogy a perfelvétel során kérte a kereset elutasítását és a felperes perköltségben való marasztalását – lényegében nem volt védekezése.⁴⁹

Ehelyütt csak utalni kívánok arra a problémára, hogy a 222. § 1. bekezdése alatt szabályozott, az eshetőségi elvet kiváltani szándékozó bírói mellőzési lehetőség jelentőségét mennyire aláásta az a tény, hogy a perelhúzó szándék miatt figyelmen kívül hagyott féli előadásokat a fél bármiféle szankció nélkül előadhatta a másodfokú eljárás során. A fenti jogesetből ugyanakkor látható, hogy bár a Pp. – állásponatom szerint dogmatikailag egyébként megfelelően – szankcionálta a nem megfelelő

⁴⁶ A figyelmen kívül hagyás nem a bíróság hanyagsága miatt történt, hanem a fél nem megfelelő pervitele miatt szankcióként. Lásd 222., 275., 283., 292., 293., 295., 331., 349. §§. Kovács Marcel: *A polgári perrendtartás magyarázata II. kötet*. Pesti Könyvnyomda, Budapest, 1928–1930, 1033.

⁴⁷ Kovács (1928–1930): i. m., 1033.

⁴⁸ Ez azért volt problematikus, mivel a Pp. nem ismerte a francia perjogban alkalmazott *conclusions motivées* (indokolt zárindítványok) jogintézményét, így az alperes a perfelvételi tárgyaláson az ellenkérelmét nem indokolhatta tényállításokkal és bizonyítékokkal, csak a felperes keresetének legalább részleges elutasítását kérhette. Az alperesi tényállítások és bizonyítékok előadása így szükségképpen az érdemleges tárgyalást megelőző írásbeli előkészítésre tartozott. Bővebben: KI 1910. IV. k. 73. ir. 297.

⁴⁹ Szegedi kir. törvényszék P.I.6680/1922/2. MNL CsML VII. 1-b. 699. d. 28/1923. Ugyanezen az alapon lásd Szegedi kir. ítélőtábla P.II.558/1922/15. MNL CsML VII. 1-b. 692. d. 558/1922. A fél fellebbezésében ugyanezen az alapon kérhette az elsőfokú bíróság által mellőzött tanú meghallgatását. Pestvidéki kir. törvényszék P.V.1137/1916/20. MNL PML VII. 1-b. 21. d. 1137/1916.

pervitelt, de ez a teljes eljárás során pont a szabad novációs jog miatt valójában kevésbé érvényesülhetett. Ebből is kitűnik, hogy az az elv, hogy a fellebbezési eljárás az elsőfokú eljárás folytatása, *Markos Olivér* szerint „a gyakorlatban [...] arra vezetett, hogy a felek bízva abban, hogy a fellebbezési eljárás csupán folytatása az elsőbírósági eljárásnak, a pert az elsőbíróság előtt igen gyakran csak felületesen készítik elő, tényállításaikat és bizonyítékaikat pertaktikai okokból csupán hiányosan terjesztik elő”.⁵⁰

Ad b) A szabad előadás arra az esetre is vonatkozott, ha a fél úgy adott elő új tényt vagy bizonyítékot, hogy azt az elsőfokú bíróság előtt nem tette meg,⁵¹ azaz a fellebbezés során „lepte meg” vele ellenfelét, valamint ha az új tény csak az elsőfokú bírósági eljárást követően merült fel. Ilyenkor a félnek ugyanakkor számolnia kellett azzal a fentebb már említett szabállyal, hogy a nem megfelelő írásbeli előkészítés okozta halasztás költségeit az azt okozó fél viselte. Ebből „önként következik, hogy abban az esetben, ha a fél a szóbeli tárgyaláson oly új és az ellenféllel eddigéle nem közölt bizonyítékokat hoz fel, a melyekre fellebbezésében nem hivatkozott, az ellenfél ezeknek az új bizonyítékoknak teljes tartalmukban való közlését és netán szükségesnek mutakozó ellenbizonyítékainak beszerezhetése végett, a tárgyalásnak elhalasztását kérheti a fellebbezési bíróságnál”.⁵² Az első fellebbezési tárgyaláson a perelhúzó szándékkal tett előadásokat nem lehetett figyelmen kívül hagyni,⁵³ a tárgyalást ilyenkor mindenképpen el kellett halasztani.

Az elsőfokon elő nem adott tények egy különösen érdekes példája az az eset, ha a lejárta az elsőfokú ítélet meghozatala után következett be.⁵⁴ Ezzel kapcsolatban elsősorban azt szükséges kiemelni, hogy az a kir. Curia 32. sz. polgári döntvényén alapult, amely eredetileg azt tartalmazta, hogy „[a]zon körülmény, hogy a követelés a kereset benyújtásakor még nem járt le, nem szolgál akadályul a követelés megítélésére akkor, ha a teljesítési határidő és feltétel a per folyama alatt az elsőbírósági ítélet hozatala előtt bekövetkezett”.⁵⁵ Fontos felhívni ugyanakkor a figyelmet arra, hogy a döntvény még az 1881. évi LIX. törvénycikk hatálya alatt született, amelyet a sommás eljárásra is alkalmazni kellett, így az elsőbíróság előtt fel nem hozott tényeket a másodfokú bíróság figyelembe nem vehette (1881:LIX. tc. 29. §),⁵⁶ mivel – ahogy arra a bevezetésben utaltam – a magyar perjog csak az Se. megalkotásával találkozott először a gyakorlatban a *beneficium novorum*mal.

Az Se. hatálya alatt a bíróságok e curiai döntvényt elkezdték kiterjesztően értelmezni, amikor kimondták, hogy: „[e]lfogadott jogszabály az, hogy a mennyiben a

⁵⁰ MARKOS Olivér: A törvénykezés egyszerűsítéséről szóló törvény és a polgári fellebbezési eljárás. *Polgári Jog*, 1930/9, 424–425.

⁵¹ Curia I. G. 426/96. 1897. márczius 3. F II. (1897) 364., Curia I. G. 37/97. 1897. márczius 19. F II. (1897) 380., Curia I. G. 512/1906. 1906. október 10. F XII. (1908) 2523., Curia I. G. 287/1906. 1906. október 20. F XII. (1908) 2530., Budapesti kir. ítélőtábla 1903. december 3. II. G. 114. sz. a. T VIII. (1905) 194.

⁵² Budapesti kir. tábla 1901. június 5. I. G. 74. sz. a. T V. (1902) 166.

⁵³ Kúria 1922. máj. 24. P. IV. 5119/1921. sz. PD VII. (1923) 121.

⁵⁴ Curia I. G. 77/1910. 1910 május 3. F XV. (1911) 3046.,

⁵⁵ A kir. Curia 32. sz. polgári döntvénye. In: *Curiai döntvények és elvi jelentőségű határozatok polgári és büntetőügyekben, szakszerű tárgymutatókkal*. Singer és Wolfner, Budapest, 1887, 122. sz. hat.

⁵⁶ Marosvásárhelyi kir. ítélőtábla 1909 decz. 6. G. 226. sz. a. T XIV. (1911) 628.

*követelés iránti jog lejáratától függ és a kereset a lejárati idő előtt indított ugyan meg, de a lejárati idő előtt a per folyama alatt, a fellebbezési bíróság ítéletének meghozatala előtt következett be, a kereset időelőltiség okából el nem utasítható.*⁵⁷ Ez felelt meg ugyanis annak a koncepciónak, amelyet Plósz megalkotott, tudniillik hogy a fellebbezési eljárás az elsőfokú eljárás folytatása, így a szóbeli tárgyalás egységességének ott is alkalmazást kell nyernie.

3.2.2. Új jogok érvényesítése

Az új jogok érvényesítéséről azért kell röviden említést tenni, mert összefügg az új tényállítással. Hiszen a fellebbezés során olyan tényállításokat lehetett tenni, amelyek „*a keresettel érvényesített jog megváltoztatása nélkül [...] csupán annak megállapítását célozzák*”.⁵⁸ Az új jog érvényesítése kapcsán a legfontosabb korlát a *keresetváltatás tilalma* volt. A Pp.-ben ugyanis a perbebeocsátkozás egyik jogkövetkezménye⁵⁹ az, hogy a keresetváltatás már csak az alperes beleegyezésével volt lehetséges (188. § 1. bek.). A fellebbezési eljárásban ennél is szigorúbb szabály érvényesült, mivel a törvény a keresetváltatást *abszolút módon* tiltotta (vagyis az még az alperes beleegyezésével sem volt lehetséges – 494. § 1. bek.). Ha a felperes a keresetet az elsőfokú eljárás során az alperes beleegyezésével megváltoztatja, akkor a tilalom e megváltoztatott keresetre vonatkozott.⁶⁰

A fellebbezés során a tények és bizonyítékok előterjesztésének abszolút szabadsága mellett az új jog érvényesítése tehát csak akkor volt lehetséges, ha az nem eredményezett keresetváltatást. Ettől eltekintve ugyanakkor a felek „*védelem és támadásként oly új jogokat is érvényesíthetnek, melyeket az elsőbíróság előtt fel nem hoztak vagy nem érvényesítettek*”.⁶¹ A törvény ugyanúgy tiltotta a viszontkereset előterjesztését (494. § 2. bek.), így az alperes a felperessel szembeni követelését a másodfokú eljárásban már csak beszámítási kifogás formájában érvényesíthette, annak előterjesztési lehetősége ugyanakkor a fellebbezési eljárásban nem volt korlátozva.⁶²

⁵⁷ Kassai kir. ítélőtábla 1902. decz. 4. 1902. G. 108 sz. a. T VII. (1904) 435. Lásd ezzel egyezően Győri kir. ítélőtábla 1902. március 20. 1902. G. II. 10. sz. a. T VI. (1903) 341., Marosvásárhelyi kir. ítélőtábla 1910. okt. 5. 167. sz. a. T XV. (1912) 706., Pécsi kir. ítélőtábla 1902. febr. 10. 1901. G. 118. sz. a. T VI. (1903) 573., Pécsi kir. ítélőtábla 1910. febr. 7. G. 289. sz. a. T XIV. (1911) 748., Szegedi kir. ítélőtábla 1906. máj. 4. G. 60. sz. a. T X. (1907) 791., Temesvári kir. ítélőtábla 1913. június 3. Fs. 182. sz. a. T XVII. (1915) 1127. A curiai döntvényről bővebben: A Curia 32. sz. polgári döntvénye az időelőltiség kérdésében. *Jogtudományi Közlöny*, 1886/29, 233–234.

⁵⁸ Curia I. G. 512/98. 1898. január 30. F IV. (1900) 800. Hasonlóan: Budapesti kir. ítélőtábla 1909. jan. 22. 1908. G. 674. sz. a. T XIII. (1911) 205.

⁵⁹ MAGYARY (1939): i. m., 371.

⁶⁰ Pozsonyi kir. ítélőtábla 1910. márcz. 2. 1909 G. 262. sz. a. T XIV. (1911) 836.

⁶¹ Budapesti kir. ítélőtábla 1904. október 21. II. G. 106. sz. a. T IX. (1906) 61.

⁶² Curia I. G. 210/96. 1896. október 13. F II. (1897) 249., Curia I. G. 402/96. 1897. január 22. F II. (1897) 325., Curia I. G. 98/1902. 1902. szeptember 4. F VIII. (1904) 1623., Kassai kir. ítélőtábla 1899. június 15. 1899. G. 44. sz. a. T III. (1900) 376., Kassai kir. ítélőtábla 1901. okt. 10. 1901. G. 79. sz. a. T VI. (1903) 373., Kolozsvári kir. ítélőtábla 1910. jul. 11. G. 117. sz. a. T XV. (1912) 612.

4. A törvénykezés egyszerűsítése az eventualitáson keresztül?

4.1. Igény a törvénykezés egyszerűsítésére

Az 1920-as évek jogszolgáltatásának egyik legfontosabb problémája a polgári perek elintézésének látszólagos lassúsága, az elintézetlen perek számának felduzadása volt.⁶³ Az utóbbira Fodor Ármin már 1920-ban felhívta a figyelmet, amikor azt a példát hozta fel, hogy az első érdemleges tárgyalást a bíróságok nyolc hónapra tüzték ki.⁶⁴ Nyilvánvalóan jelentős volt a bírák túlterheltsége.⁶⁵ A törvényszéki egyesbíraskodás 1923-ban történt bevezetése, valamint a Pp. I. novellája (1925. évi VIII. törvénycikk) ugyanakkor nem adott választ minden felmerülő kérdésre, sőt Teller Miksa 1929-ben úgy fogalmazott, hogy a „Pp. életbelépése, tehát tizennégy év óta a polgári igazságszolgáltatás megjavítása érdekében semmiféle intézkedés nem történt. Annál több – ellenkező irányban”.⁶⁶

A takarékoság mint elérendő cél a reformok során többféleképpen is megjelent. A Képviselőház igazságügyi bizottsága kiemelte, hogy a takarékoságnak másodlagos szerepe van akkor, ha a megfelelő ítélkezésről, az igazságszolgáltatás érdekéről van szó; ugyanakkor azt is megjegyezte, hogy ha az állampolgárok érdekéről van szó, akkor a takarékoságnak fontosabb szerepe van,⁶⁷ hiszen a nagy gazdasági világválság a polgárok anyagi helyzetének romlását eredményezte. A reform célja így végső soron a takarékoságon kívül a perek lehetőség szerinti gyors elbírálásának biztosítása mellett a bíróságok tehermentesítése és a kir. Kúriánál meglévő ügytorlódás megszüntetése volt.⁶⁸

Ennek eredményeként született az 1930. évi XXXIV. törvénycikk, amely végső tartalmát tekintve egyébként jelentősen eltért az eredeti törvényjavaslatától. Sárffy Andor szerint számos módosítás nem is a törvénykezés egyszerűsítését, hanem más célokat szolgált.⁶⁹

4.2. A Te. novumokat érintő szabályai: az eshetőségi elv újbóli térnyerése

A Te.-ben az egyik legjelentősebb újítás a novumok előterjesztésének korlátozása volt, amely a Pp. azon új szabályában jelent meg, hogy a felek a fellebbezési bíróság előtt olyan tényállításokat, ténybeli nyilatkozatokat, bizonyítékokat vagy kérelmeket,

⁶³ MARKOS (1930): i. m., 421.

⁶⁴ FODOR Ármin: A törvényszéki egyesbíraskodás. *Jogtudományi Közlöny*, 1920/12, 91.

⁶⁵ OLCHVÁRY Zoltán: A törvénykezés egyszerűsítése. *Jogtudományi Közlöny*, 1929/23, 217–219.; HAJDU Béla: Igazságügyi ankét. *Jogtudományi Közlöny*, 1929/10, 94.

⁶⁶ TELLER Miksa: A polgári igazságszolgáltatás reformja. *Jogtudományi Közlöny*, 1929/7, 61.

⁶⁷ KI 1927. XXII. k. 999. ir. 156–157.

⁶⁸ HALÁSZ Jenő: Hozzászólás a törvénykezés egyszerűsítéséről szóló törvényjavaslatához. *Jogtudományi Közlöny*, 1930/7, 83. *König* éles bírálattal illetve a takarékoság célként való megjelölését. *KÖNIG Vilmos: Megoldatlan jogi problémák. Jogtudományi Közlöny*, 1929/24, 230.

⁶⁹ SÁRFFY Andor: A törvénykezés egyszerűsítéséről szóló új törvény. *Magyar Közigazgatás*, 1930/51–52, 3. Ide sorolta például a végrehajtási törvény azon módosításait, amelyek a végrehajtást szenvedő adóst védik.

amelyeket az elsőbíróság előtt nem hoztak fel vagy nem érvényesítettek, csak abban az esetben hozhattak fel vagy érvényesíthettek, ha *azokat a fellebbezésben vagy a válasziratban felhozták vagy érvényesítették* [Te. 32. § (Pp. új 498. § 2. bek. 1. mondat)]. Az egy-egy perirat (fellebbezés–válaszirat) egyébként összesen kettőt is jelenthetett, hiszen előfordulhatott, hogy mindkét fél fellebbezett, és akkor mindkettőjüknek lehetőségük volt arra, hogy a másik fellebbezésére válasziratban reagáljanak.⁷⁰

A törvény tehát az eshetőségi elvvel egy időbeli korlátot állított fel a nívumok fellebbezési eljárásban való előterjesztésére.⁷¹ A miniszteri indokolás is kiemelte, hogy „[s]emmiféle ok nem szól tehát a mellett, hogy a feleket feljogosítsuk arra, hogy ezeket még a fellebbezésben és válasziratban is elhallgassák és csak a szóbeli tárgyaláson lepjék meg ezekkel a bíróságot és az ellenfelet, sőt ha több szóbeli tárgyalás van, ezeket még a legutolsó szóbeli tárgyalás végén is felhozzák, mégpedig ismételten, s előidézzék ily kép az eljárás befejezésének késleltetését”.⁷² Az eshetőségi elv visszahozatalával a fellebbezés és a válaszirat dogmatikai jellege is megváltozott, hiszen – ahogy fentebb említettem – a fellebbezés eredendően előkészítő iratnak számított, amelyet csak akkor lehetett figyelembe venni, ha a fél azt a szóbeli tárgyaláson előszóval is előadott. A Te. koncepciójában azonban a fellebbezés már nem előkészítő irat, hanem (érdemleges) perirat volt, amely szóbeli előadás nélkül is elintézendő volt,⁷³ mivel az írásbeliség megerősödésével a szóbeliségnek kiegészítő, kiegészítő szerepe lett.⁷⁴

A felek a fellebbezési tárgyaláson szóban is indokolhatták kérelmeiket [Te. 32. § (Pp. új 498. § 1. bek.)]. A törvényszövegből első látásra nem egyértelmű a szabály értelmezése: írásban kellett indokolni, és a felek ezt szóban is ismertethették, vagy lehetséges volt-e az, hogy a felek írásban nem indokolják kérelmüket, hanem csak a tárgyaláson teszik-e meg azt? Úgy gondolom, hogy az előbbi a helytálló értelmezés, mivel ez a fellebbezés perirat-jellegének további hozadéka lehetett. *Bacsó Jenő* szerint a fellebbezést indokolni is kellett, azaz szükséges volt előadni azokat az okokat, amelyek alapján a fél az elsőbíróság ítéletét megtámadta.⁷⁵ Korábban láthattuk, hogy szabályos volt az az eljárás, ha a fél a fellebbezésében arra hivatkozott, hogy majd a szóbeli tárgyaláson indokolja meg kérelmét. Azt, hogy kötelező volt a Te. hatálybalépését követően a fellebbezést írásban indokolni, az támasztja alá, hogy a fellebbező indokolás nélküli fellebbezését a bíróság nem szóbeli tárgyalás, hanem nyilvános előadás útján bírálta el.⁷⁶

A Te. dogmatikailag érdekes megoldást választott, hiszen ebből a szabályból egyértelműen látható az a jogalkotói szándék, hogy amennyire lehet, tiszteletben kívánta tartani a plószki koncepciót a vonatkozásban, hogy a feleknek lehetőséget biztosítson az új tényállítások, bizonyítékok és kérelmek előterjesztésére. Nem azt

⁷⁰ Pécsi kir. ítélőtábla P.III.641/1933/31. és 32. sz. iratok. MNL BaML VII. 1-b. 2289. d. 16/1932.

⁷¹ Juhász Andor: A törvénykezés egyszerűsítéséről. *Magyar Jogi Szemle*, 1930/6, 224.

⁷² KI 1927. XX. k. 929. ir. 357.

⁷³ SÁRFFY (1946): i. m., 386.

⁷⁴ Bacsó Jenő: A fellebbvitel újabb szabályozása a polgári perben. *Miskolci Jogászetlet*, 1933/4, 31.

⁷⁵ Bacsó (1933): i. m., 31.

⁷⁶ Pécsi kir. ítélőtábla P.IV.9/1933/15. MNL BaML VII. 1-b. 2291. d. 91/1932.

szabályozta ugyanis, hogy milyen feltételekkel lehet novációval élni (mint pl. a hatályos Pp. a *nova producta/nova reperta* fogalompárral), vagyis bármilyen nívumot elő lehetett terjeszteni – a fellebbezésnek ezt a jellegét a Te. tehát érintetlenül hagyta –,⁷⁷ csak ennek írásban, a fellebbezésben vagy a válasziratban kellett megtörténnie.

A törvény az eshetőségi elv eredendően meglévő formalizmusán is sokat enyhített⁷⁸ azzal, hogy lehetőséget biztosított a szóbeli tárgyaláson való előadásra abban az esetben, ha *a)* az előadottak figyelembevétele nem tette szükségessé a tárgyalás elhalasztását, *vagy ha b)* a fél nyomban valószínűvé tette, hogy iratában hibáján kívül nem érvényesíthette azokat [Te. 32. § (Pp. új 498. § 2. bek. 2. mondat)]. A két esetkörről összefoglalóan annyit szükséges megjegyezni, hogy azok eredendően konjunktív feltételek voltak.⁷⁹ Juhász Andor ugyanakkor helytállóan rámutatott arra, hogy az eredeti szöveg korrekcióra szorul, hiszen „*[a] tárgyalás elhalasztására okot nem adó nívumoknál ugyanis az eljárás gyorsasága nem indokolhatja azok figyelmen kívül hagyását, ezek szerint a fél csak abban az esetben tartoznék az elkésés véttenségét nyomban valószínűsíteni, ha a felhozott nívumok a tárgyalás elhalasztását teszik szükségessé*”.⁸⁰ A Képviselőház igazságügyi bizottsága végül vaglyagosan fogalmazta meg a két feltételt, mivel álláspontja szerint az a méltányos, hogy a nívumok figyelembevétele a két feltétel bármelyikének fennforgása esetében megtörténhet.⁸¹

Ad a) Álláspontom szerint lépcsőzetesség érvényesült a két esetkör vonatkozásában, azaz az önhiba-nélküliséget csak akkor kellett vizsgálni, ha az utólagos előadás a tárgyalás elhalasztását tette volna szükségessé. A tárgyalás elhalasztása nem foglalta magában azt az esetet, amikor csak a határozathirdetésre kellett újabb határnapot kitűzni,⁸² mert az fogalmilag már tekinthető tárgyalásnak. Ha a fél olyan nívumot hozott fel, amelyet a fellebbezésben vagy a válasziratban nem tett meg, akkor azt – az elsőfokú eljáráshoz hasonlóan – különirat formájában kellett a szóbeli tárgyaláson a jegyzőkönyvhöz csatolnia. A levéltári forrásokból látható volt, hogy ha olyan nívumról volt szó, amelynek nem volt kihatása az eljárás menetére (azaz nem kellett a tárgyalást elhalasztani), akkor a jegyzőkönyv ezt nem emelte ki, vagyis a bíróságnak ezt nem kellett külön engedélyeznie.⁸³

Ad b) Olyan esettel nem találkoztam kutatásaim során, amelyben a második esetkör jött volna számításba, és bár a törvény a „valószínűvé teszi” fordulatot használta, ez alatt nem a valószínűségen alapuló bizonyítást kellett érteni, hanem a valószínűsítést, hiszen annak sikerességével a fél eljárási jogosultságot szerez, a bíróság figyelembe fogja venni a késedelmesen előadott nívumokat. A Te. hatálybalépésé-

⁷⁷ Bacsó (1933): i. m., 31.

⁷⁸ Azt az esetet, amikor a perrend az eshetőségi elvhez társuló prekluziót áttöri azáltal, hogy lehetőséget biztosít a későbbi előadásra, nevezzük az *eventualitás relativizálásának*.

⁷⁹ A javaslat eredeti szövegéről: KI 1927. XX. k. 929. ir. 320.

⁸⁰ Juhász (1930): i. m., 224.

⁸¹ KI 1927. XXII. k. 999. ir. 163.

⁸² Pécsi kir. ítélőtábla P.III.315/1932/30. MNL BaML VII. 1-b. 2193. d. 266/1931.

⁸³ Pécsi kir. ítélőtábla P.IV.429/1931/11. MNL BaML VII. 1-b. 2190. d. 2/1931., Pécsi kir. ítélőtábla P.III.27/1932/21. MNL BaML VII. 1-b. 53/1931. (ebben az ügyben a felperes nem különiratot terjesztett elő, hanem vázrajzot bizonyítékként), Pécsi kir. ítélőtábla P.IV.1295/1932/26. MNL BaML VII. 1-b. 2290. d. 82/1932.

vel a 222. § 1. bekezdés által meghatározott preklúziós rendelkezés a fellebbezési eljárásban, úgy gondolom, dogmatikailag elvesztette relevanciáját. A *b)* esetkörrel a Te. ugyanis egy *lex specialis* vezetett be, hiszen előbbinél főszabály volt a figyelembevétel, és a diszkréció a kizárásra vonatkozott, addig az eshetőségi elv miatt a Te. a másik irányból közelítette meg a kérdést: csak akkor lehetett a késedelmes nívumot figyelembe venni, ha a fél oldalán nem merült fel önhiba. A 222. § 1. bekezdés alkalmazása esetén a bíróságnak az ítéletében a perelhúzó szándék miatti mellőzést külön ki kellett mondania, és a mellőzött előadást is meg kellett jelölnie (401. § 4. bek.). A joggyakorlat alapján ugyanakkor nem egyértelmű, hogy a Te. szerinti figyelmen kívül hagyásról a bíróságnak rendelkeznie kellett-e az ítéletben. Dogmatikailag elfogadhatónak tartom azt a választ, hogy *nem*, mivel az eshetőségi elvhez társuló preklúzió objektív jellegű volt, az előadás elmulasztása folytán következett be, amely *ex lege* hatálytalanságot jelentett, arról a bíróságnak külön nem kellett rendelkeznie.⁸⁴ Találkoztam ugyanakkor a levéltári források között olyan esettel is, amikor a bíróság az ítéletben kimondta, hogy azért hagyja figyelmen kívül a Te. 32. § alapján az alperes által különiratban kért tanúmeghallgatást, mert „*a jelzett bizonyítékokat alperesek sem az elsőbíróság előtt, sem a fellebbezésükben fel nem hozták*”.⁸⁵

Az eshetőségi elv dogmatikailag a felekre telepít szigorúbb felelősséget azzal, hogy az ő előadási lehetőségüket korlátozza időben. A jogintézmény ugyanakkor nem segít a pertartam rövidítésében, ha a bíróság a maga részéről nem készíti elő a tárgyalást, azaz például nem idézi meg az első fellebbezési tárgyalásra a fellebbezésben megjelölt tanút, és a tárgyalást emiatt el kell halasztani.⁸⁶

5. Későbbi jogalkotási javaslatok, a reform értékelése

Az eshetőségi elv újbóli bevezetése megosztotta a jogásztársadalmat. *Jablonkay Géza* például nem értett egyet a korlátozással. Szerinte a felek gyakran csak az elsőfokú ítélet indokolásából látták, hogy melyek voltak azok a körülmények, amelyeket fokozottabb mértékben kell bizonyítaniuk, és így méltánytalan, hogy a másodfokú bíróság előtt való esetleges pernyertessége esetén ezen újabb bizonyítékok, nyilatkozatok előterjesztésével járó költségeket a nyertes fél viselje.⁸⁷ Azt is kiemelte, hogy a fellebbezési szóbeli tárgyaláson felmerülhetett egyes körülmények megvilágításának szükségessége, így nem lehet a feleket elzárni attól, hogy a fellebbezésben és a válasziratban elő nem adott nyilatkozataikat pótolják: „*[m]egszűnnék*

⁸⁴ Így a Pécsi kir. ítélőtábla előtti fellebbezési eljárásban a fellebbező felperes hiába kérte két tanú meghallgatását úgy, hogy a fellebbezésben azokra nem hivatkozott, a bíróság az első fellebbezési tárgyalást követően rögtön ítéletet hozott. Az ítélet nem tartalmazott rendelkezést arra vonatkozólag, hogy a bíróság a tanúmeghallgatási kérelmet a Te. 32. §-a alapján figyelmen kívül hagyta volna. Pécsi kir. ítélőtábla P.II.31/1932/22. MNL BaML VII. 1-b. 2292. d. 299/1931.

⁸⁵ Pécsi kir. törvényszék Pf.183/1934/49. MNL BaML VII. 1-b. 2467. d. 183/1934.

⁸⁶ Pécsi kir. ítélőtábla P.I.1369/1932/21. MNL BaML VII. 1-b. 2289. d. 14/1932.

⁸⁷ JABLONKAY Géza: Megjegyzések a törvénykezés egyszerűsítéséről szóló törvényjavaslathoz. *Magyar Jogi Szemle*, 1930/6, 240.

evvel a fellebbezés szóbeli tárgyalása és nyilvános előadása közti lényegesebb különbség is”.⁸⁸

A fenti állásponttal ellentétben, a későbbi perrendi reformok kapcsán Szlezák Lajos 1937-ben megjegyezte, hogy sokkal szigorúbb eventualításra lenne szükség a perben, mivel „[a]z esetlegességi elv hiánya és a tárgyalás egységességének elve a legbiztosabb buvóhelyei a rosszhiszemű perlekedésnek”.⁸⁹ Szerinte a Te. megmutatta, hogy különösebb hátrányok nélkül korlátozható volt a nívumok előterjesztése a fellebbezés során, így azt szerinte az elsőfokú eljárásban is meg lehetne honosítani.⁹⁰ Kiemelte ugyanakkor, hogy az utólagos előadás megtételét nem lehetne túl merev szabályokhoz kötni, hiszen a „legjóhiszeműbb” fél is kerülhet utólag abba a helyzetbe, hogy ellenfele előadásai következtében saját előadását módosítani lesz kénytelen.⁹¹

Tisztán látható, hogy a jogalkotó úgy kívánta gyorsítani a fellebbezési eljárást és csökkenteni a bíróságok munkaterhét, hogy időben korlátozta a nívumok előterjesztésének lehetőségét. Tagadhatatlan ugyanakkor, hogy tartalmi korlátozást nem vezetett be (ragaszkodva ezzel a Plósz által meghatározott koncepcióhoz), így a fellebbezési eljárásban ugyanúgy sor kerülhetett hosszas bizonyításra, amely a pertartamot meghosszabbíthatta. Kutatásaim során ugyanakkor a legtöbb esetben a fellebbezést a bíróságok egy tárgyaláson el tudták bírálni, így a jogalkotói törekvés álláspontom szerint nagyrészt sikeresnek volt mondható.

6. Excursus: röviden a hatályos jogi megoldásról

Bár a tanulmány egyértelműen történeti karakterű, mégis érdemesnek mutatkozik kitérni a második világháború utáni fejlődésre és a hatályos megoldásra.

Az 1952. évi Pp. eredeti, szocialista szellemisége alapján kizárt volt az a lehetőség, hogy korlátozzák a felek előadási lehetőségeit a fellebbezési eljárásban, tekintettel arra, hogy a törvény *kimondott célja* az anyagi igazság volt, így a rendszerváltozás előtt a törvény korlátlanul engedte a fellebbezési eljárásban új tények és bizonyítékok előadását.⁹² A rendszerváltozást követően ugyanakkor e téren is elmozdulás történt. A VIII. Pp.-novella (1999. évi CX. törvény) jelentősen leszűkítette a fellebbezés tartalmát azzal, hogy novációs tilalmat vezetett be,⁹³ a fellebbezésben új tény állítására, illetve új bizonyíték előadására csak akkor kerülhetett sor, ha az új tény vagy az új bizonyíték az elsőfokú határozat meghozatalát követően jutott a fellebbező fél tudomására, feltéve, hogy az annak elbírálása reá kedvezőbb határozatot eredményezett volna. A fellebbezésben új tény állítására, illetve új bizonyíték előadására, vagy az elsőfokú bíróság által mellőzött bizonyítás lefolytatásának

⁸⁸ JABLONKAY (1930): i. m., 240.

⁸⁹ SZLEZÁK Lajos: *A perrendi reform és a tárgyalási alapelvek*. Grill, Budapest, 1937, 24.

⁹⁰ SZLEZÁK (1930): i. m., 24–25.

⁹¹ SZLEZÁK (1930): i. m., 24.

⁹² BAJORY Pál: *Fellebbezés a polgári eljárásban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987, 155–156.

⁹³ JUHÁSZ László: Fellebbezés. In: VARGA István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja II/III*. HVG-ORAC, Budapest, 2018, 1597.

indítványozására akkor is sor kerülhetett, ha az az elsőfokú határozat jogszabály-sértő voltának alátámasztására irányult [1952. évi III. törvény 235. § (1) bek. – a VIII. Pp.-novella után]. A hatályos Pp.-ben is megjelenik a főszabály szerinti novációs tilalom, azaz hogy a Te. módosításával ellentétben *nem időben, hanem általános-ságban korlátozza* a fellebbezés során előadható tényállításokat, bizonyítékokat, kereset- és ellenkérelem-változtatást (2016. évi CXXX. törvény 373. §).

A hatályos perrendtartásban az eshetőségi elv az elsőfokú eljárás egyik legfontosabb jogintézménye, amely lényegében elválasztja egymástól a perfelvételi és az érdemi tárgyalási szakot. Tekintettel arra, hogy e jogintézményt az előző perrendtartásunk egyáltalán nem ismerte,⁹⁴ és hogy a Plósz-féle Pp. (különösen a Te. 1930. évi megalkotását követően) csak kivételesen és megengedően alkalmazta, az eshetőségi elv újbóli bevezetése – ahogy az egy történetileg megalapozott jogalkotás esetén álláspontom szerint előre látható lett volna – számos jogalkalmazási anomáliát eredményezett, amelyet a jogalkotó a Pp.-novellával (2020. évi CXIX. törvény) csak részben orvosolt.⁹⁵

⁹⁴ FARKAS József–KENGYEL Miklós: *Bizonyítás a polgári perben*. KJK-Kerszöv, Budapest, 2005, 45.

⁹⁵ Részletesen SZIVÓS Kristóf: Az eventualitás elvének hatása a perfelvételi nyilatkozatok megtételére. *Magyar Jog*, 2022/2, 65–75.